

DE BELGISCHE VRIJMETSELARIJ EN DE VLAAMSE BEWEGING

R. G.

NOOT VAN DE REDACTIERAAD.

Bij de bespreking van deze bijdrage van Br.. R.G. werden enkele opmerkingen gemaakt die zeer pertinent zijn en die uiteindelijk aanleiding zouden worden tot initiatieven voor verdere uitdieping van het onderwerp. In die zin werd reeds een werkgroep gevormd naar aanleiding van een bouwstuk opgeleverd door Br.. L. V. in verband met het kortstondig bestaan van de Antwerpse werkplaats "HANSA", met het Duits als voertaal. Dit bouwstuk werd in de context van een onderzoek naar de Duitse aanwezigheid in de Belgische Vrijmetselarij geplaatst.

Anderzijds had de auteur zelf reeds in zijn inleiding laten uitschijnen dat de titel van het bouwstuk enigszins misleidend was vermits het eerder om een relaas ging van de individuele acties van leden van onze Orde in het kader van de strijd voor Vlaamse Ontvoogding. Dat houdt natuurlijk een gevaar in voor onmiskenbare hagiografische accenten.
Daarbij dient opgemerkt dat de Belgische Vrijmetselarij of de in het huidig Nederlands- of tweetaliglandsgedeelte gelegen Loges, zich nooit naar de buitenwereld toe manifesteerden in die ontvoogdingsstrijd. Wel hebben vooraanstaande Vlamingen, die tevens vrijmetselaar waren, individueel actie gevoerd zowel in de profane wereld als binnen de Vrijmetselarij en hebben zij invloed gehad binnen de Loges waarvan zij lid waren. En dat kon zijn sporen nalaten in de politieke of socio-culturele kringen waarin Vlaamse vrijmetselaars actief waren. Tot voor enkele decennia was het evenwel zo dat de Belgische Vrijmetselarij, welke Grootmacht het ook was, eerder "vaderlandsgezind d.i. Belgicist" was en overwegend "franssprekend". Dat geldt niet alleen voor de uiteraard franssprekende Loges in Brussel en Wallonië, die meer dan 2/3 van het effectief uitmaakten, maar ook voor de traditierijke en prestigieuze Loges in Vlaanderen met een Franstalig cachet, zoals o.a. "La Flandre", "Le Septentrion", "La Liberté", "Les Amis du Commerce et La Persévérance Réunis", en " Les Trois Niveaux".
Het is overigens zo dat niet alleen "vrijzinnigen" in Vlaanderen aktief waren in hetgeen men de "Vlaamse Beweging" noemt.
Maar de ontvoogdingsstrijd zoals deze door vrijzinnigen - waaronder vooraanstaande vrijmetselaars - gevoerd werd, was meestal tegelijk een strijd tegen de invloed van de "Roomsen" in België en tegen een Franssprekende "Vlaamse Bourgeoisie". De sociale achtergronden van die strijd maakten trouwens dat de meeste Loge-leden niet zo sympathiek stonden tegenover de Vlamingen of deze nu tot het eigen kamp dan wel tot het "vijandelijk" kamp behoorden, en uiteindelijk was het toch voornamelijk de "Bourgeoisie" die de Loges bevolkte.
In Vlaanderen zelf waren er, naast de Antwerpse Loges door Br:. R.G. in de schijnwerper gezet, andere Loges die na de eerste wereldoorlog vooraanstaande Vlamingen in hun rangen telden. Daarbij kan men aan de Gentse Loge "De Zwijger" en de Brusselse Loge "Balder" niet

voorbijgaan. Het onderwerp is dus alvast niet uitgeput...en wij zullen in ieder geval de rol van de Vlaamse vrijmetselaars, die thans nog in leven zijn, ooit dienen te belichten.
Na lezing van het bouwstuk is de redactieleden nog iets opgevallen: een halve eeuw na de laatste "collaboratiedaden" kan men met enige sereniteit besluiten dat het begrip collaboratie zelf blijkbaar een andere inhoud had tijdens en na de eerste wereldoorlog, dan dit het geval was bij de tweede wereldoorlog. En het volstaat, het overigens boeiend verslag van de auteur, met aandacht te lezen om die mentaliteitsverandering in de publieke opinie te ontdekken, die zich - hoe zou het ook anders kunnen - weerspiegelde in maçonnieke middens. Die vaststelling heeft overigens niets te maken met enige vergoelijking van misdaden begaan tegen de menselijke waardigheid tijdens de oorlog. Daarvoor kan nooit enige rechtvaardigingsgrond gevonden worden.
En tenslotte nog iets: na veel vallen en opstaan, misslagen en vergissingen, stelt men vast dat de visie, de motieven en de objektieven van de diegene - en zij waren zoals in elke beweging, weinig talrijk maar dikwijls gedragen door een stilzwijgende meerderheid - die deel uitmaakten van de beweging van de "Activisten" en de "Fronters", uiteindelijk vertaald zijn geworden in de hervormingen die de Belgische Staat heeft gekend in deze eeuw. Culturele autonomie, Nederlandstalig onderwijs enz. het werd allemaal verwezenlijkt. Zelfs de hoofdplaatsen (Namen en Brussel) van de Gewesten zoals deze voorgesteld werden begin van deze eeuw, zijn dat uiteindelijk geworden. Het leert ons alleen maar dat voorlopers met ideeën die nog geen gemeengoed vormen, altijd het risico lopen op de brandstapel te belanden, en het "vae victis" blijft overigens steeds actueel. En dat misdadige opportunisten organisaties en bewegingen infiltreren en een ideële strekking misbruiken uit persoonlijk winstbejag of machtshonger, dat is ook geen nieuw verschijnsel. Evenmin trouwens het gebruik om zich met andermans pluimen te tooien. Maar tussen haakjes, ligt inhoudelijk de zo vergruisde "Raad voor Vlaanderen" zo ver verwijderd van hetgeen thans, en grondwettelijk gerealiseerd, de "Vlaamse Raad" wordt genoemd ?
Toch wel een dóór-denkertje....

Inhoudstabel

INLEIDING

De titel van dit bouwstuk is op het eerste gezicht eigenaardig: het Grootoosten van België, tot 1968 de maçonnieke Grootmacht bij uitstek in België, was oorspronkelijk en tot minstens in het interbellum een haast exclusieve franstalige aangelegenheid, die door haar anti-Vlaamse houding als dusdanig niet bepaald heeft bijgedragen tot de Vlaamse zaak, integendeel. De gekozen titel kan vervangen worden door bijvoorbeeld "De Vlaamse Maçons en de Vlaamse Beweging", titel die veel dichter staat bij de gedachte dat zich een aantal vrijmetselaars, ten individuele titel met "lijf en geest" in de Vlaamse strijd hebben geworpen. Sommigen deden dit zelfs met zulkdanige hevigheid dat ze er zich zeer zwaar aan hebben verbrand en zwart uit het avontuur kwamen.

In feite zouden wij als titel moeten opteren voor "Antwerpse Maçons en de Vlaamse Beweging", want de eigenlijke bakermat van die beweging moeten wij vooral zoeken in Vlaamse vrijzinnige kringen, waarvan de meeste boegbeelden vrijmetselaars waren, die bovendien lid waren van één van de drie toenmalige Antwerpse werkplaatsen.

Dit Bouwstuk heeft als kader de Vlaamse Beweging en haar uitwassen, waarin een aantal Antwerpse maçons een toonaangevende rol hebben gespeeld. Het is een bescheiden poging om, in een eerste fase, een bepaald facet te belichten van de Antwerpse maçonnieke geschiedenis en daarbij ook een aantal belangrijke Vlamingen in het daglicht te stellen, prominenten die vooral te vinden waren in de A:. L:. "Marnix van St. Aldegonde".

VRIJMETSELAARS en het "CULTUUR-FLAMINGANTISME"

Van de Achtbare Loge "Marnix van Sint Aldegonde" wordt wel eens beweerd dat zij de eerste Belgische werkplaats zou zijn met het Nederlands als voertaal. Zij werd in 1889 weliswaar als dusdanig opgericht, maar haar moederloge "Les Elèves de Thémis" arbeidde op dat ogenblik reeds zestien jaar in het Nederlands, en zulks onder impuls van de Voorzittend Meester Frans Gittens (1842-1911), scheepsbevrachter, gemeenteraadslid, toneelauteur, hoofdbibliothecaris van de Stad Antwerpen van 1903 tot 1911, en initiatiefnemer van de aanleg van de wandelterrassen langs de Schelde, en samen met Colinet en J.L. Hasse, initiatiefnemer van de Wereldtentoonstellingen in Antwerpen van 1885 en 1894.

In 1888 had "Thémis" een open brief gericht aan alle Belgische vrijmetselaars, waarin uitdrukkelijk verklaard werd dat deze werkplaats zich de verdediging van de Vlaamse zaak tot bijzondere taak had opgelegd.

Uit die brief citeren wij het volgende:

"De Vlaamse zaak kan samengevat worden in drie woorden: In Vlaanderen Vlaams ! Wanneer de Tsjechen hun taalrechten opeisen, wanneer de Polen klagen over de verbanning van hun taal uit de openbare scholen, dan gaat er allerwegen en niet in het minst uit de gelederen van de liberale partij een kreet van onverdeelde sympathie en rechtmatige verontwaardiging op. Maar waar het dezelfde rechten geldt voor landgenoten, dan heeft men meestal niets anders dan schimp en spot".

Tevens werd een beroep gedaan op de vrijmetselaars om "met vaste wil tot een voldoeninggevende oplossing te komen".

Tijdens de stichtingsvergadering van "Marnix", de 16de februari 1889, ten huize van Br:. Jules Verspreeuwen in het nummer 2 van de Herreynsstraat, nu Lange Leemstraat, zei deze het volgende:

"Maçonniek werk op Vlaams gebied moet onze hoofdzaak zijn. Wij willen onze eigen vrijheid verkrijgen in de maçonnieke geest voor het heil van de Vlaamse vrijmetselarij".

Dit voornemen viel niet in goede aarde binnen het francofone Grootoosten van België, noch bij de Antwerpse loge "Les Amis du Commerce et la Persévérance Réunis" en zelfs niet bij "Thémis", maar zulks om geheel andere reden, waarover wij hier niet verder kunnen uitweiden. Op de plechtigheid die dan eindelijk toch de 14de december 1890 kon worden gehouden, ter gelegenheid van de oprichting van de kolommen van "Marnix", en die merkwaardig genoeg volledig in het Frans verliep, zei Br:. Hendrik van den Bosch dat tegen de druk van de clerus de stem van de rede en de waarheid moest klinken, maar ook dat om deze gedachten tot het volk te laten doordringen wij het Nederlands moesten gebruiken. Het is tegelijk met "rassenfierheid" zei hij en "in de overtuiging dat er in ons gewest geen doelmatiger en zekerder instrument voor de vooruitgang bestaat dan het Nederlands". Hij voegde er echter duidelijk aan toe "Ver van ons iedere gedachte van afzondering, uitzondering of rivaliteit ! Wij handelen in een geest van eenheid en overeenstemming".
Deze laatste uitspraak lag volledig in de lijn van de toenmalige Vlaamsgezindheid.

Wij stellen vast dat het Antwerps flamingantisme gekenmerkt werd door grote gematigdheid en realiteitszin. Het was echter ook een kanaal waarlangs machtbewuste middenklassers, waartoe een belangrijk aantal leden van de Antwerpse loges behoorde, politiek bedreven. Voor de ontwikkeling van de Vlaamse Beweging was de periode rond de eeuwwisseling van groot belang.
Vlaanderen vertoonde vanaf 1880 de eerste tekenen van industrialisatie, de textielnijverheid buiten beschouwing gelaten, geënt op een vrij rustig arbeidsklimaat en een goedkoop ongeschoold proletariaat, door de geestelijkheid in toom gehouden, opgericht en gecontroleerd door het Waalse en het Brusselse grootkapitaal. Het was echter via kleine en middelgrote ondernemingen dat er een leidende, economische Vlaamse klasse en dito patronaat ontstond, dat nood had aan de vernederlandsing van het openbaar leven. De oplagen van Vlaamse kranten verhoogde en er ontstond ook een stijgende letterkundige belangstelling. Van een eengemaakte,

georganiseerde politiek of enige partijstructuur was echter geen sprake. Er werden taalwetten gestemd met twijfelachtige inhoud en met een gebrekkige toepassing, wat voor heel wat frustraties zorgde. Dit alles resulteerde in een ideologische en politieke vernieuwing van de Vlaamse Beweging.
Vrijzinnigen en vrijmetselaars, zoals de universiteitsprofessoren Julius Mac Leod en August Vermeylen, de letterkundige Max Rooses en de econoom Lodewijk De Raet legden, samen met de katholieke studentenbeweging aanleunend bij de Rodenbachinspiratie, de basis voor het zogenaamd "cultuurflamingantisme". Er werd aangetoond dat de taaldiscriminatie een rol speelde in de materiële achterstand van de lagere Vlaamse klasse en dat de Vlamingen een cultureel hoogstaande elite moesten vormen om tot innerlijke zelfontplooiing te komen, en aldus een materiële en intellectuele achterstand in te halen.

Naar het einde van de 19de eeuw leefde Antwerpen in een optimistische stemming. De Sinjoren waren behept met een drang naar welvaart en zelfbevestiging en leefden in de herinnering aan een groots verleden dat vooral verpersoonlijkt werd door de levenskunstenaar Pieter Pauwel Rubens en velen wilden, zoals in de 16de eeuw het land van het zogenaamd papenras bevrijden. Het is blijkbaar allemaal begonnen met Jan Frans Willems (1795-1846), die na de opvoering van het stuk "Quinten Matsijs", op 5 december 1815 een ode aan Rubens voorlas. De Vlamingen waren geestelijk ondervoed en beschikten zelfs niet over een eigen uitdrukkingsmiddel, vermits het Vlaams was verdrongen en door zeer weinigen behoorlijk kon worden gebruikt.
Sinds eeuwen zat de Sinjoor opgesloten in zijn enge vestinggordel en sinds 1550 was het stratenpatroon ongewijzigd gebleven. Het is pas nadat de Spaanse militaire versterkingen waren doorbroken dat er een negentiende eeuws Antwerpen zal ontstaan. De Schelde, die opnieuw welvaart bracht, werd in 1867 geëerd met een oratorium gecomponeerd door Peter Benoit, op tekst van Br:. Emmanuel Hiel. Er werden standbeelden opgericht, Frans Van Kuyck dirkte zaalwachters van musea op met zeventiende eeuwse kostuums en op het einde van de eeuw werden in Antwerpen twee wereldtentoonstellingen gehouden. Peter Benoit schiep een aangepaste wat bombastische, maar wel indrukwekkende muziek, terwijl Hendrik Conscience, buiten het feit dat hij zijn volk leerde lezen, in een aantal romans het glorieuze Vlaamse verleden tot nieuw leven bracht. Het is in deze ruwe en onvolledige geschetste context dat een aantal personen zich hebben ingezet voor de opbloei van de Vlaamse zaak. Het is over een aantal van deze flaminganten dat wij het kort willen hebben en ook over de inbreng van de Antwerpse maçonnerie over het algemeen en van "Marnix van St. Aldegonde" in het bijzonder.

Doorslaggevend in deze werkplaats blijkt het uitgangspunt dat de vrijmetselarij slechts goed kan worden beleefd in de eigen taal. Verder interesseerde men zich niet enkel voor het taalprobleem, maar ook voor de culturele, sociale en politieke aspecten van het flamingantisme. Zo stond op 31 maart 1893 "De onderwijstaal in de scholen van Antwerpen" op het programma, onderwerp dat gedurende verscheidene weken op de dagorde voorkwam. Bij de besprekingen kwamen vooral tussen de BBr:. Arthur Cornette, Nicolaas Cuperus, koffie- en theehandelaar en grondlegger van de turnbeweging in Vlaanderen, alsook Max Rooses, auteur, conservator van het museum Plantin-Moretus en lid van "Thémis". De conclusies van de besprekingen beston-

den uit het verlangen van de meerderheid van de burgerij om zoveel mogelijk vreemde talen aan te leren, vooral het Frans, en dat het volk zo degelijk mogelijk moest onderwezen worden in en door zijn eigen taal. Het in stand houden van een Franstalige aristocratie werd als een belemmering beschouwd voor een harmonische samenleving die op weg was naar meer democratie.

In de verslagboeken van "Marnix" vinden wij op 12 februari 1909 een nieuw spoor van de Vlaamse zaak. Talrijke BBr:. drukten de mening uit dat het de plicht was van "Marnix" om met alle middelen de kandidatuur te bestrijden van de profaan Jan de Vos als burgemeester van Antwerpen. Om de openbare mening wakker te schudden werd besloten in de stad protestbrieven aan te plakken. Het heeft evenwel niet belet dat de Vos uiteindelijk toch burgemeester werd.

Op 8 april 1921 werd naar aanleiding van het bouwstuk "Het Vlaams in de Vrijmetselarij", opgeleverd door een Br:. G. Maes, een motie gestemd en overgemaakt aan het Grootoosten. Het betreft de enige motie met een politieke draagwijdte die wij van "Marnix" kennen. Zij vatte bondig het eisenprogramma van die tijd samen, zoals de vervlaamsing van de Gentse universiteit, het gebruik van de landstalen in bestuurszaken en zij verzocht het Grootoosten om een bespreking te wijden aan de middelen tot het verhinderen dat Waalse en Vlaamse BBr:. in de profane wereld elkaar zouden aanvallen. Deze motie werd in Brussel echter nooit besproken, waarna Br:. Nico Gunzburg, toen redenaar, zei zich gekwetst te voelen ingevolge de negatieve houding van de Obediëntie.
Br:. Nico Gunzburg (1883-1984) was een bijzonder man, een aparte figuur. Niet alleen werd hij 101 jaar en behield nagenoeg tot het einde een verbluffend scherpe geest, maar bovendien is hij tot nog toe de maçon die het langst lid van de Orde is gebleven. Bij zijn viering ter gelegenheid van 70 jaar lidmaatschap van "Marnix", stak de gevierde "mathusalem", rechtstaande gedurende meer dan een uur, een gemproviseerde speech af zonder dat de aandacht van de bomvol gelopen Tempel ook maar één ogenblik verslapte. Maar vooral om zijn unieke positie in de Vlaamse strijd kan men deze strijdvaardige Vlaamse Jood of Joodse Vlaming afkomstig uit Letland een werkelijk "monument" noemen. Het past dan ook even een parenthese voor hem te openen. Br:. Henk Van daele, Prof. en oud Voorzittend Meester van "Themis", wijdde volgend in memoriam aan hem in "Persoon en Gemeenschap" 1983-84 onder de titel: "Nico Gunzburg en het onderwijs in Vlaanderen".

> Begin maart overleed Prof. Dr. Nico Gunzburg; hij was 101 jaar. In zijn lang leven heeft deze gewezen Gentse hoogleraar blijk gegeven van een uitzonderlijk veelzijdige activiteit.
> De pers heeft bondig de loopbaan van Nico Gunzburg geschetst: geboren te Riga (toen Letland), leerling van het K.A. Antwerpen, student in de rechten aan de U.L.B., advocaat, professor aan de faculteit van de rechtsgeleerdheid aan de Gentse universiteit van 1923 tot 1952, en de eerste criminoloog in Vlaanderen. Maar het leven van Nico Gunzburg was veelzijdig en complex. Hij was slechts drie jaar toen zijn joodse ouders zich te Antwerpen vestigden en hij werd spoedig een overtuigd en consequent Vlaming. Hij studeerde rechten in het Frans maar zou zich dynamisch inzetten voor de

vernederlandsing van de Gentse universiteit als lid van de tweede Vlaamse hogeschoolcommissie (de tijd van de drie Kraaiende Hanen !) en vooral als secretaris van de derde hogeschoolcommissie (1919-1923).

Diezelfde Vlaamse overtuiging bleef hem kenmerken, zijn leven lang: de student Gunzburg was medestichter van het "Vlaams Hoogstudentenverbond", later was hij betrokken bij de "Bond der Vlaamse Rechtsgeleerden" en bij het "Rechtskundig Tijdschrift voor Vlaams Belgie", en als eminent jurist werkte hij mee aan de voorbereiding van de Nederlandse tekst van onze Grondwet. Als uitzonderlijk polyglot bediende hij zich als dichter, essayist, journalist en prozaschrijver ("Het boek Ruth", geschreven toen hij 80 was!) toch bij voorkeur van het Nederlands. Minder bekend is de rol die hij speelde voor het gehan-dicapt kind. In het spoor van zijn oudere broer Isi, de arts die tijdens W.O.II om het leven kwam, volgde hij de activiteiten van het "Algemeen Paedologisch Gezelschap" en van de "Société protectrice de l'enfance anormale". Nog als student publiceerde hij in 1904,"L'arriération mentale" in het tijdschrift van de U.L.B. Weldra volgden artikels en brochures over misdadige en verwaarloosde jeugd, kinderbescherming, ontzetting uit de ouderlijke macht, kinderrechtbanken, enz. De wet op de kinderbescherming van 15 mei 1912 was op komst. Vanaf 1913 was Nico Gunzburg verbonden aan de beide stedelijke normaalscholen (toen nog gescheiden voor jongens en meisjes) te Antwerpen. Het "advocaatje", zoals we hem noemden, was belast met één wekelijks lesuur grondwettelijk recht: maandagmorgen, het eerste lesuur van twintig vóór acht tot half negen. Gunzburg verscheen altijd stipt op tijd, gekleed in jacquet of in zwarte jas en grijs gestreepte broek. In die moeilijke na-oorlogse jaren en in volle wederopbouw was dit alvast een unicum. Maar er was meer: hij kwam naar school in een zwarte Amerikaanse wagen-met-chauffeur. Daarmee behoorde hij in onze ogen duidelijk tot een andere wereld. Ondanks het vroege uur ontbraken weinig normalisten in zijn les. België zat volop in de tijd van Epuratie en Koningskwestie, twee onderwerpen waarover Gunzburg op interessante wijze kon uitweiden. Herhaaldelijk vergat hij in volle discussie het uur, en ooit legde hij beslag op de volledige tweede les wat leidde tot een conflict met een andere normaalschoolleraar.
Later als student aan de Gentse Alma Mater werd ons de vooraanstaande rol duidelijk die Gunzburg daar speelde: hoogleraar en decaan aan de faculteit rechten, actief lid van het Hoger Instituut voor Opvoedkundige Wetenschappen, stichter van de School voor Criminologie. Na zijn emeritaat te Gent werd hij door de Indonesische regering uitgenodigd colleges te komen geven aan de universiteiten van Djakarta en Jogjakarta.
Een tijdje na zijn terugkeer ontving hij ons in zijn woning. De ouderdom leek op hem geen vat te hebben: achter de flikkerende ogen werkten nog altijd een scherpe intelligentie en een perfect geheugen.
Nico Gunzburg is niet meer. Een begaafd jurist, groot Vlaming, fijnbesnaard kunstenaar en uitzonderlijk humanist is heengegaan."

Volledigheidshalve vermelden wij nog dat Nico op 21.04.1906 werd ingewijd in de A:.L:. Marnix van St. Aldgonde, de functies van hulpredenaar, redenaar en 2de opziener waarnam om

tenslotte van 1925 tot 1928 Voorzittend Meester te zijn. Tijdens de eerste wereldoorlog was hij stichtend lid van de A:.L:. "Nous Maintiendrons" in het O:. Den Haag en tijdens zijn verblijf in Indonesië was hij lid van de A:.L:. "De Ster in het Oosten" in het O:. Djakarta. Zijn oudere broer Isi, geboren in 1875, ontving vóór Nico het licht in dezelfde werkplaats. Hij was medestichter en eerste Zeer Wijze (1934-36) van het Soeverein Kapittel "In Eendracht Volharden (A.A.S.R.)". Hij overleed in een uitroengskamp in 1943 volgens het opschrift van het familiegraf op de stedelijke begraafplaats Schoonselhof.

In 1925 werd het vijfendertigjarig bestaan van de werkplaats "Marnix" gevierd. Kenmerkend voor voor de mentaliteit en de gebruiken in de Vrijmetselarij van die periode is volgende anecdote: de Grootmeester, Br:. Charles Magnette, die zich tijdens de oorlog bijzonder moedig had gedragen, werd tot erelid aangesteld en hij sprak voor de Vlamingen enkele hartversterkende woorden, die hij besloot in het Nederlands met "Vlaanderen kan slapen, sterven nooit !".

Op 7 december 1928 hield Br:. Maurits Sabbe een bouwstuk over de "Vrijmetselarij en de Vlaamse Beweging". Daarin zei hij dat de Vlaamse Beweging in oorsprong een vrijzinnig streven is. Zij beoogt de ontwikkeling van de menselijke geest in eigen taal en het streven naar ontwikkeling is een kerngedachte van de vrijmetselarij, zei hij. "Als wij op onze dagen niet zijn waar wij moesten zijn op cultureel gebied" voegde hij er aan toe "dan ligt de schuld aan het veronachtzamen van de moedertaal". Zijn bewering dat de oorsprong van de Vlaamse Beweging moet gezocht worden bij de vrijzinnigen hoeft ons niet te verwonderen, wanneer wij weten dat vóór 1914 onder de Belgische bisschoppen er maar één Vlaamsgezinde was, namelijk deze van ... Luik, Mgr Rutten. Alle andere hoogwaardigheidsbekleders van de Rooms katholieke Kerk in België, kardinaal Mercier op kop, waren rabiate franskiljons die in het katholieke kamp de Vlaamse zaak zoveel mogelijk afremden. Aan katholieke zijde was men in een eerste fase dan ook veeleer in een romantische flamingantisme blijven vasthaken, zonder dat er veel "geestelijke" ontvoogding bij te pas kwam. Aan de andere zijde ontstond meteen aanleiding om vrijzinnigheid te identificeren met vrijmetselarij, houding die in bepaalde vrijmetselaarskringen nog wel bestaat en waaraan een strijdvaardig aspect is blijven kleven.

De Voorzittend Meester Peremans stelde op 14 november 1930 anderzijds vast: "De Belgische vrijmetselaars hebben in algemene zin de vervlaamsing van de Gentse hogeschool tegengewerkt, omdat voor velen vervlaamsing verklerikalisering betekent. Wij echter moeten Gent Vlaams steunen, omdat het belang van Vlaanderen met de dag groter zal worden en omdat wij overtuigd moeten zijn dat de vrijmetselarij in Vlaanderen Vlaams zal zijn of niet zal zijn. Daarom moet het Grootoosten de noodzakelijkheid van de vervlaamsing inzien. "Br:. Uyterhoeven voegde daaraan nog toe "Onze werkplaats heeft vroeger aangedrongen op de bespreking van de Vlaamse kwestie in het Grootoosten. Die pogingen werden gestaakt om verdeeldheid te voorkomen. Dit berusten was een zwakheid. De taak van de vrijmetselaar in Vlaanderen wordt nu moeilijker".

Dit zal Br:. Maurits Peremans tijdens zijn veneralaat van 1931 tot 1933 niet beletten een kruistocht te beginnen voor de vestiging van Vlaamse loges. Zo werd de 8ste mei 1932 de A:.

L:. "Balder" in het O:. Brussel opgericht, de 5de december 1935 de A:. L:. "De Zwijger" in het O:. Gent en de 26ste februari 1940 de A:. L:. "Simon Stevin" in het O:. Brugge, werkplaats die na de oorlog naar Oostende zal verhuizen. Na de tweede wereldoorlog zal "Marnix" nog drie Vlaamse werkplaatsen peteren, namelijk de A:. L:. "Erasmus" in het O:. Brussel, en de A:. LLL:. "De Gulden Passer" en "Trigonum" in het O:. Antwerpen. In hetzelfde O:. waren het BBr:. van "Marnix" die, in weliswaar andere omstandigheden, overgingen tot de stichting van de A:. L:. "De Geuzen".

Het kan dus niet worden ontkend dat "Marnix" een belangrijke rol heeft gespeeld in de zeer moeizame en zelfs pijnlijke vervlaamsing van een gedeelte van de Belgische vrijmetselarij. Maar niet enkel BBr:. van "Thémis" en "Marnix" ijverden voor de Vlaamse zaak, zelfs leden van de francofone Antwerpse werkplaats "Les Amis du Commerce et la Persévérance Réunis", verder gemakkelijkheidshalve "PV" genoemd, kwamen op als notoire Vlaamsgezinden. Noemen wij slechts de BBr:. Julius De Geyter, Frans De Cort, Dr. Constant Jacob Hansen en later ook de BBr:. Louis Franck en Lode Baekelmans, die evenwel via "Thémis" uiteindelijk bij "Marnix" zal belanden. Vermoedelijk was Pieter Frans Van Kerckhoven ook lid van deze loge, die niet meer over ledenlijsten beschikt van vóór 1897, zodat daarover geen zekerheid bestaat.

Wij schetsen nu even kort het leven van enkele van deze bijzondere BBr:.

Julius De Geyter (1830-1905) was achtereenvolgens hulponderwijzer, joernalist en klerk bij de griffie van de Antwerpse rechtbank van eerste aanleg, pleitbezorger en directeur van de Berg van Barmhartigheid gelegen in de Venusstraat. Hij was oprichter van de "Liberale Vlaamse Bond" en zelfs kandidaat Nobelprijs 1903. Hij schreef een aantal gedichten met epische allures in het kader van de strijd voor de Vlaamse ontvoogding. Van hem kennen wij de bekende verzen uit de Van Rijswijckcantate, getoondicht door Peter Benoit:

"Hij vleide geen groten der wereld.
Wat recht was en schoon joeg zijn boezem in brand.
Hij duldde geen vreemden tot meesters in 't land".

Verder bezorgde Br:. De Geyter ons een bekende Reinaert vertaling en schreef hij in middeleeuwse versbouw "Keizer Karel en het Rijk der Nederlanden". Er zijn van hem maçonnieke liederteksten bekend, hij schreef het "Geuzenlied", alsook een kleine maçonnieke cantate. In de archieven zowel van "Thémis" als "Marnix" wordt zijn naam meermaals vermeld voorafgegaan door de kwalificatie "Broeder", in tegenstelling tot de toondichter Peter Benoit die nooit als dusdanig wordt aangeduid. Het is mogelijk dat zijn naam gewoonweg bij onachtzaamheid niet in het verslag ingeschreven werd op het ogenblik van de inwijding die zou plaats gehad hebben op 9 augustus 1858 en naar alle waarschijnlijkheid bij "Themis" of "P.V.",zoals hierna mogelijk blijkt.

Frans De Cort (1834-1878) was de zoon van een drukker. Hij heeft samen met Br:. Jan Van Rijswijck (Thémis), later burgemeester van Antwerpen, de liberale krant "De Grondwet" opge-

richt en werd nadien hoofdredacteur van de Antwerpse krant "De Schelde". In 1861 werd hij benoemd tot griffier van het hoger militair gerechtshof te Brussel en vestigde hij zich in Elsene. Hij is bekend als vertaler van liederen van de Schotse dichter Burns, schreef zelf gedichten en vooral succesvolle humoristische liederenteksten. In Brussel nam De Cort de leiding van het pedagogisch tijdschrift "De Toekomst", gesticht door zijn schoonvader Michiel Dautzenberg. Volgens Br:. Lode Monteyne (Marnix), in een krantenartikel uit 1934, is De Cort steeds "den aard van zijn stad" (dit is Antwerpen) trouw gebleven". Hij kan als een soort voorloper van het activisme beschouwd worden, getuige daarvan een brief die hij tijdens de Frans-Duitse oorlog van 1870 stuurde aan Br:. Max Rooses (Thémis) met verzoek contact op te nemen met enkele Berlijnse relaties. Doel was na te gaan in hoeverre er een Duitse bereidheid bestond om een gedeelte van Frans-Vlaanderen bij België in te lijven. Een kopie van deze brief berust in het archief van "Marnix". Hoewel De Cort Rooses vroeg enkel Br:. Emmanuel Hiel in te lichten over deze brief, zal Max Rooses hem doorzenden naar Br:. Julius Vuylsteke te Gent.

Verder is het interessant te vermelden dat Frans De Cort een gedicht schreef ter gelegenheid van de inwijding van een Br:. "J.D.G." de 9de augustus 1858. Hij vermeldt de werkplaats niet, maar wij vermoeden zeer sterk dat het hier gaat om Julius De Geyter. De laatste strofe versterkt ons vermoeden vermits zij als volgt luidt:

"Hun die voor het goede lijden
Zult gij woord en veder wijden,
Slaafs uw heiligen broederplicht ! -
Dichter van den echten stempel,
Wees dan welkom in den tempel
Van de kinderen des lichts !".

Een andere bijzondere figuur was Dr. Constant Jacob Hansen, (1833-1910). Hij werd geboren te Vlissingen als zoon van een Deense zeekapitein. Hij was handelsbediende, bibliothecaris van de Antwerpse "hoofdboekerij", dichter en naar verluidt een talentvolle prozaschrijver. Wij kennen hem tevens als de stichter van de Aldietse Beweging, die alle "Nederduitsche stammen" wilde verenigen tot één machtige taal- en cultuurgemeenschap. Hansen ontwikkelde daarvoor een spellingstelsel dat toeliet een tekst zowel in het Nederlands als in het Platduits te lezen. Zijn zogenaamd "Dietslandisme" vond tal van aanhangers, waaronder Guido Gezelle en Peter Benoit, alsook de BBr:. Pol de Mont (Marnix), Arthur Cornette Sr (Marnix), Jan Van Rijswijck (Thémis), Frans Gittens (Thémis), Max Rooses (Thémis) en Julius Vuylsteke (Gent). Onder de jongere bewonderaars trof men o.a. Raf Verhulst (Marnix) en Lode Baekelmans (achtereenvolgens PV, Thémis en Marnix). Br:. Hansen ijverde voor de herwaardering van het Nederlands en de vervlaamsing van het onderwijs (o.a. van de Gentse universiteit). Hij huwde de dochter van de historicus Torfs, woonde een tijd in de "Sodaliteit" aan de Leeuw van Vlaanderenstraat en nadien te Brasschaat, waar hij overleed. Hij staat in het stamboek van "Thémis" ingeschreven onder het nummer 789, met de vermelding "La Persévérance 8.1.5879".

Br:. Emmanuel Hiel dichtte in 1886 over Br:. Hansen o.a. de volgende verzen:

"O Broeder, O Dichter, en dat is gemeend

Kwame toch uw dromen eens in wezen ...
Werde 't Dietsche volk door de tale vereend !
Eene macht als een zonne verrezen !
Dan zou uw bezielende, gloeiende woord
Tot vleesch en tot waarheid geworden.
Luidjuichend klinken van oord tot oord,
En ons volk met krachtzwaard omgorden !".

Wanneer en bij welke Loge Pieter Frans Van Kerckhoven (1818-1857) werd ingewijd, konden wij niet vaststellen. Hij brak zijn medische studies af in Bologna, waar hij volgens de Standaard van 23 december 1968 door de "Carbonari" zou zijn besmet. "Ongeneeslijk" voegt de krant eraan toe. Nadat hij naar België was teruggekeerd, wierp hij zich op als een heraut van de vrijzinnigheid. Hij zette zich aan het schrijven van een romantische literaire productie, vaak doorspekt met politieke en religieuze motieven. Enkele dagen voor zijn dood - hij was door tuberculose aangetast- bracht een fanfare nog een hulde voor zijn woning in de Kapucinersenstraat en hield Lodewijk Gerrits er een toespraak. Enige tijd later stierf hij, pas 39 jaar oud. Volgens het voornoemd krantenartikel "... is hij de eerste die in de rimpelloze vlaktestroom van onze Vlaamse letterkunde de kolkende onrust bracht van een geest die tegen de dijken van een verburgerlijkt conformisme aanklotste". Waar anders dan in de Loge kon hij tot die instelling zijn gekomen temeer daar wij weten dat hij lid was van het geheimzinnige "Heilig Verbond", een para-maçonnieke organisatie met afdelingen (Kampen !) in de voornaamste Vlaamse steden?

Vooraleer afscheid te nemen van onze eerste generatie flaminganten, die wij niet allen kunnen behandelen, moeten wij toch nog twee markante figuren vermelden.

De eerste betreft Br:. Bernard Tokkie, geboren te Antwerpen op 13.12.1867. Tien jaar later volgde hij de lessen notenleer bij Jan Raymaekers in de Vlaamse Muziekschool, gelgen in de Blindestraat in Antwerpen. Peter Benoit was er "bestuurder". Men ontdekte vrij vlug dat Tokkie over een uitstekende basstem beschikte, zodat hij "zang" ging studeren bij Henri Fontaine, baszanger en directeur van de latere Koninklijke Vlaamse Opera. Samen met Albert Baets mocht Br:. Tokkie van Benoit nu en dan een rolletje splen in de Franse Opera, thans de Bourlaschouwburg. In 1886 verhuisde de Muziekschool naar de St Jacobsmarkt en zowel Tokkie als Baets zouden van dan af deel uitmaken van de "Hoo- geschool Afdeling." Bij één van de examens, waarvoor een dertigtal zangnummers dienden ingestudeerd, bracht Bernard de slotaria uit het eerste bedrijf van Figaro's Bruiloft in het bijzijn van van de kunstschilder Hendrik Schaeffels die na afloop van de proef tegen Benoit zei : "Pier, w'emme ne Figaro !" En om "la petite histoire" van de Antwerpse muziekwereld aan te vullen, vermelden wij nog dat d K.V.O. in 1893 werd opgericht met als bestuurders Fontaine, uit een Vrijmetselaarsgeslacht, en Edward Keurvels, als kandidaat bij Marnix geweigerd. Als leden van de raad van bestuur werden mev. Eugenie Safir, Baets en Tokkie aangesteld. Benoit was ere-voorzitter. Br:. was zowel in de muziekwereld als in de "Vlaamse zaak" actief. Wat het eerste betreft werd hij o.a. van 1895 tot 1898, nadien van 1902 tot 1909, en tenslotte van 1923 tot 1932, directeur van de

Antwerpse Opera. Tijdens de tweede periode deelde hij het directeurschap met Jef Judels eveneens een lid van "Marnix". Bernard Tokkie was een zeer overtuigde en militante joods vrijzinnige famingant. Eens werd hij tot bij het raam gehesen van de notoire franskiljon Marc Grégoir, vaandeldrager van de Antwerpse franstalige pers, om er een uitdagend "Lied van de Vlamingen" ten beste te geven. Het zingen van het lied "Ons Vaderland", gecomponeerd door Jan Blockx, tijdens een verboden betoging te Brussel de 28ste februari 1897, kostte hem een fikse gevangenisstraf. Hij was een trouw lid van "Marnix", waar hij ingewijd werd op 20.04.1900 en herhaaldelijk zijn medewerking verleende aan de Harmoniekolom bij allerlei gelegenheden. Tijdens de eerste wereldoorlog was Br:. Tokkie leider van de Harmoniekolom van de tijdelijke loge "Albert de Belgique" in het O:. Londen (1914-1920). Hij was medestichter van het soeverein kapittel "In Eendracht Volharden".Hij overleed jammerlijk in 1942 te Antwerpen vooraleer de Duitsers de kans kregen hem af te voeren naar een concentra-tiekamp.

Om de rij van de "eerste generatie" flamingante maçons af te sluiten, verdient Br:. Max Rooses (1839-1914), lid van "Thémis" ook even in het licht te worden gezet. Hij was een van de weinigen van zijn Broeders-tijdgenoten die had genoten van hoger onderwijs en dat was geen geringe verdienste. Inderdaad, zeven jaar oud, werd hij als wees opgenomen in de wezenschool aan de Oude Waag, bezocht nadien de Antwerpse stadsschool aan de Koepoortstraat en nadien het Jezuïtencollege. Daar liet hij zich reeds kennen als flamingant en als...vrijzinnige zodat hij prompt aan de deur werd gezet en naar het Atheneum overstapte. In 1863 promoveerde hij aan de Universiteit te Luik in de Wijsbegeerte en de Letteren, en werd leraar Moderne Talen aan het Atheneum te Namen. drie jaar later werd hij overgeplaatst naar Gent en huwde er de dochter van Karel Van Geert, de boezemvriend van Hendrik Conscience. Door bemiddeling van Br:. Jan Van Beers (Thémis) werd Br:. Rooses een jaar later conservator van het pas opgerichte Plantin-Moretusmuseum te Antwerpen waar hij verbleef tot kort vóór zijn dood in 1914. Hij werd lid van de Nederlandse Bond en joernalist bij "Het Vrije Woord". Hij engageerde zich in liberale middens waar hij blijk gaf van zijn sociale en radicale volksgezindheid. Hij trad toe tot het Willemsfonds en werd er de Antwerpse voorzitter van, richtte de krant "Het Volksbelang" op en was samen met Pol de Mont, Arthur Cornette sr., Hendrik Baelden, (allen Marnix), Jan van Rijswijck (Thèmis) en J. Adriaensen, de gangmaker van de progressief liberale krant "De Kleine Gazet", later omgevormd in "De Koophandel" om tenslotte de nu nog bestaande "Nieuwe Gazet" te worden. Max Rooses hield zich intensief bezig met wetenschappelijk onderzoek en publiceerde regelmatig bijdragen over de Vlaamse Schildersschool, de correspondentie van Rubens, deze van Plantin, de Zuid-Nederlandse prozaschrijvers en dichters en is de auteur van een aantal gezaghebbende werken, waaronder vooral een "Geschiedenis van de Antwerpse Schildersschool", een catalogus van het museum Plantin-Moretus, "Jordaens' Leven en Werken", "De Schilderkunst van 1400 tot 1800", "Vlaanderen door de Eeuwen heen" en tal van wetenschappelijke bijdragen gewijd aan Rubens en Plantin. Volgens Denucé was hij de eerste Vlaming die in eigen taal op wetenschappelijke wijze en in een grote stijl de kunstge-schiedenis heeft beoefend. Hij was bovendien een vurige strijder voor de Vlaamse zaak en zette zich in voor de vervlaamsing van de Gentse universiteit en de vernederlandsing van het lager en middelbaar onderwijs. Max Rooses was in zijn tijd de "éminence grise" van de Vlaamse

vooruitstrevende liberalen en had de grootse betrachting de Vlamingen een gevoel van eigenwaarde en vertrouwen in zich zelf te geven.

Over de meeste flaminganten, zoals de Vlaamsgezinden werden genoemd, die voor de eerste wereldoorlog aantraden kan worden gezegd dat zij de sociale, economische en culturele emancipatie en de gelijkberechtiging van de Vlamingen beoogden, maar zich zeker niet hebben afgezet tegen de Walen en er geen separatistische visies op nahielden. Illustratief voor hun visie was een verklaring afgelegd door Br:. Louis Franck (PV) tijdens de vergadering van de Liberale Vlaamse Bond, gehouden op 15 maart 1910:

"Drie zaken willen wij, Vlamingen, niet:
1.Aan de Walen de kennis onzer taal opdringen;
2.Ons vijandelijk aanstellen tegenover de Franse taal en ze bannen uit Vlaanderen en uit het onderwijs;
3.De bestuurlijke scheiding.
Wat wij willen is eerbied voor onze taal en eerbied voor ons volk".

Ook Frans Van Cauwelaert deed verklaringen in die zin. Zo zei hij:

"Nooit heeft de meest geëerde leider van de beweging of heeft men in het Vlaamse kamp de Walen willen verplichten Vlaams te leren.

en:

"... maar steeds hebben wij een broederlijke overeenkomst gezocht op basis van onze gemeenschappelijke rechten".

Zelfs de Franstalige, Antwerpse auteur Georges Eeckhoud bracht omstreeks dezelfde tijd in "Het Laatste Nieuws" hulde aan de eerlijkheid van de Vlaamse Beweging en haar onbekrompen houding tegenover de Franse cultuur. Het omgekeerde was echter niet zo. De francofonen, vooral in Brussel en in Vlaanderen, ook in vrijzinnige, liberale en vrijmetselaarskringen, maar in veel mindere mate in Wallonië, zetten zich af tegen al wat Vlaams was. Vlaams werd als boertig, onderontwikkeld en minderwaardig afgedaan. Daarvan bestaan ontelbare getuigenissen uit de pers en uit toespraken.

Wij geven er hier maar twee willekeurige staaltjes van:

"... ce flamand est une sorte de patois germanique, de jargon barbare que méprisent les Allemands et même les... Hollandais".

en ook dit:

"... une langue qui n'a même pas de véritabele vocabulaire scientifique".

Diegene die dat schreef had waarschijnlijk nooit Max Rooses' werken gelezen...

De EERSTE WERELDOORLOG en het ACTIVISME.

Vanaf 1914 zal de Vlaamse Beweging echter een meer militante oriëntatie krijgen. Toen de eerste wereldoorlog uitbrak ontstond er een patriottische solidariteit tussen de diverse politieke families. De meeste flaminganten sloten zich daar evenwel niet bij aan wegens hun wantrouwen t.o.v. de toepassing van de taalwetten en de regering de Broqueville. Onder de Vlaamsgezinden vormde zich een groep, die van de Duitse aanwezigheid gebruik maakte, om de Vlaamse zaak te "activeren" en de Vlaamse eisen te realiseren.

Vandaar dat men deze flaminganten "activisten" noemde. Om verdeeldheid te zaaien bij de Belgen voerde de bezetter een zogenaamde "Flamenpolitik" en speelde hij in op de collaboratiegezindheid van de activisten, onder wie zich nogal wat vrijzinnigen en zelfs vrijmetselaars bevonden. Het lag in de bedoeling van de Duitsers om over te gaan tot separatisme, om in een volgende fase Vlaanderen bij het Keizerrijk te annexeren, om aldus een maritieme, economische en militaire opening op het zuidelijk deel van de Noordzee te krijgen, dit vooral via de haven van Antwerpen. Vóór de oorlog was er reeds een Duitse aanwezigheid in die stad: verzekeraars, bankiers, handelaars en scheepsbevrachters, meestal families van hoog aanzien en waaronder trouwens zeer vele gekende vrijmetselaars.

In de Duitse krant "Der Tag" van 15 juni 1917 lezen wij het volgende:

"De verdienste komt aan von Bissing toe om de voorbereidingen te hebben getroffen naar de toenadering tussen Vlamingen en Duitsers. Hij bood de Vlamingen een pact aan waardoor de Duitsers zich met al hun kracht en middelen zouden inzetten om het Vlaamse volk te redden, op voorwaarde dat de Vlamingen zouden instemmen in een samenwerking met de Duitsers. Slechts enkele Vlamingen beantwoordden, met argwaan, dit aanbod. De anderen bleven passief".

In het kader van het von Bissingplan zochten de Duitsers de medewerking van de Belgische pers, om langs die weg separatistische ideeën ingang te doen vinden bij het publiek. Verleenden hun medewerking: "Vlaamsch Nieuws", "Gazet van Brussel" en "De Eendracht". De eerstgenoemde krant was Antwerps en werd geleid door August Borms en Raf Verhulst, van wie bezwaarlijk kan worden gezegd dat zij argwanend waren ten opzichte van de bezetters.

In september verschenen er twee manifesten, ondertekend door 170 Vlamingen in het voordeel van de vervlaamsing. Vóór de oorlog was er reeds een beweging daartoe ontstaan, maar dan langs een wettelijke en democratische weg en niet zoals nu onder Duitse bezetting en dwang.

Op 2 december 1915 besloten de Duitsers om de Universiteit van Gent volledig te vervlaamsen. Op 6 december lekte dit voornemen uit, waarna in België energiek protest rees, maar op 31 december sprak de Duitse Goeverneur-Generaal, von Bissing, zich officieel uit voor de vervlaamsing. Reeds op 3 januari 1916 volgde een officiële reactie van Louis Franck, Philippe van Isacker, Maurits Sabbe en August Vermeylen: zij verzetten zich tegen de vervlaamsing van de Gentse universiteit. Zij meenden dat de activisten door hun radicale eisen

de Vlaamse Beweging in discrediet brachten. Het waren uitsluitend Duitsers die aan de oorsprong lagen van het maneuver in kwestie. Het is bijzonder belangrijk dit te onderstrepen. In gans het fenomeen speelde de idee van een administratieve scheiding een rol en werden hand- en spandiensten verleend door activisten die later zouden deel uitmaken van de Raad van Vlaanderen. Op 15 mei 1916 was de vervlaamsing een feit: de meeste professoren, onder wie overtuigde Vlaamsgezinden, traden af en werden vervangen door activisten.

Op 4 februari 1917 werd er overgegaan tot de oprichting van de zogenaamde Raad van Vlaanderen, samengesteld uit streng geselecteerde activisten, waarvan de Duitsers zeker waren dat zij achter hun extremistisch programma stonden. Deze Raad droeg geen enkel officieel karakter, maar had tot doel ingeschakeld te worden op het ogenblik van de geplande administratieve scheiding tussen Vlaanderen en Wallonië.

De oprichting gebeurde tijdens een regionaal congres in het Vlaams Huis te Brussel onder leiding van Borms, Verhulst, Tack en consoorten, samen 125 leden sterk. Zesenveertig onder hen werden verkozen om de Raad te vormen. Alle leden behoorden weliswaar niet tot de vooroorlogse Vlaamse Beweging en vertegenwoordigden bovendien, buiten zichzelf, in feite niets of niemand. Maar dat is een gekend fenomeen in iedere beweging waarbij de denkbeelden van weinigen worden voorgesteld alsof zij gedeeld worden door een massa volgelingen.

In de Raad waren twee grote strekkingen: federalisten, unionistisch geïnspireerd dus, en de Jong-Vlaamse strekking die resoluut koos voor een soevereine Vlaamse staat. Er is blijkbaar weinig veranderd in dat beeld...maar de Unionisten hebben "in the long run" -bijna 80 jaar later- hun slag thuis gehaald.

De Raad van Vlaanderen koesterde plannen om de Belgische regering in ballingschap af te zetten en om met Duitsland een afzonderlijk vredesakkoord af te sluiten. Elke zondag gaven een twintigtal activistische sprekers propagandistische voordrachten in het ganse Vlaamse land, waarna zij telkens een vertrouwensstemming vroegen ten voordele van de Raad van Vlaanderen en tevens een motie lieten stemmen ter verwezenlijking van het administratief separatisme.

Op 4 maart van hetzelfde jaar begaven zich, op uitnodiging van de Duitsers, zeven leden van de Raad naar Berlijn, waar regelingen werden getroffen om over te kunnen gaan tot het administratief separatisme van België, met Brussel als hoofdstad van Vlaanderen en Namen van Wallonië. Men ziet dus dat door deze geografische keuze de Vlamingen in een sterkere positie werden geplaatst dan de Walen, waarvan het representatief administratief orgaan zich slechts mocht nestelen in een kleine provinciestad. Het separatisme werd de 25ste maart daarop van kracht.

Op 11 november 1917 werd te Brussel een meeting gehouden waaraan, volgens de activistische kranten, 3.000 activisten deelnamen. Er werd de eis geformuleerd om nu ook politieke autonomie te verkrijgen en de regering in ballingschap werd afgezet verklaard.

Een aantal activisten, onder wie August Borms en Raf Verhulst, reisden de krijgsgevangenenkampen af om aldaar de Vlaamse militairen te overtuigen om de activistische denkbeelden bij te treden. Verhulst publiceerde verscheidene artikels in "Vlaamsch Nieuws" en bracht daarin verslag uit over de reizen in kwestie. In het kamp van Göttingen hield Borms zijn bekende

toespraak tegen de regering en de Belgische eenheid. Later beweerde Borms uit deze kampen een zogenaamd leger van 20.000 tot 25.000 militairen te hebben gerecruteerd. Verhulst voegde daaraan toe dat, wanneer de oorlog zou worden verklaard aan de regering in ballingschap in Le Havre, deze strijdmacht gewapenderhand de Vlaamse Beweging zou steunen.

Ook in het leger achter de IJzer sloop een Vlaamsgezinde strekking binnen. Vlaamse intellectuelen deden dienst in het leger, hetzij als vrijwilligers, hetzij als dienstplichtigen. Hun diepe verontwaardiging over de abominabele taaltoestanden in het leger vormde een gretige voedingsbodem voor hevige weerstand. In 1917 bouwde een groep malcontenten een hiërarchische en centraal geleide illegale Frontbeweging op, die in bijna alle legereenheden infiltreerde.

Deze beweging en het activisme hebben een onuitwisbare stempel gedrukt op de verdere evolutie van het naoorlogs flamingantisme. Eisen voor een eentalig Vlaanderen werden duidelijk geformuleerd en de federalistische- en autonomiegedachten waren voorgoed doorgebroken, ondanks een sterke reactie die zich tegen de beide bewegingen en vooral tegen het activisme had ontwikkeld. Die reactie kwam vooreerst van de regering die in 1918 vanuit Le Havre een pamflet verspreidde met als titel "Aide-mémoire pour l'Examen de la Question flamande et de l'Activisme".

Een aantal Vlamingen, die in het buitenland een veiliger onderkomen hadden gevonden reageerden individueel, zoals Frans Van Cauwelaert en de BBr:. Modest Terwagne, Camille Huysmans, Cyriel Buysse en Julius Hoste. Ook kranten reageerden: "Het Belgische Dagblad" uit den Haag, "De Stem van België" uit Londen en "Het Vaderland" uit Le Havre.
Ook uit het binnenland kwam veelvuldig protest, o.a. vanwege Idelfons Hendrickx, notabele flamingant, Mejuffer Belpaire en Dr. Van de Perre.

Op 10 maart 1917 werd door Br:. Louis Franck (PV), één van de "kraaiende hanen", een lange protestbrief gericht aan Theobald von Bethmann-Hollweg, kanselier van het Duitse Keizerrijk, document mede ondertekend door 77 vooraanstaande Belgen. De meest bekende onder hen waren de senatoren Baron Cogels, graaf Baillet-Latour, baron de Kerckhove d'Exaerde, baron van Reynegom de Buzet, Jan de Vos, burgemeester van Antwerpen, Mgr. Cleynhens en Mgr. Roucourt, beiden uit Antwerpen, evenals de BBr:. Leon Van Peborgh (PV ?) senator, Gustave Royers (PV) volksvertegenwoordiger, August Vermeylen, professor aan de Brusselse universiteit, Karel Weyler (Marnix) advocaat en Antwerps gemeenteraadslid, later gouverneur van de provincie Oost-Vlaanderen, Mössly (PV), Maurits Sabbe (Marnix), toen redacteur van de "Vlaamse Gids" en Herman Teirlinck (later lid van Balder), auteur. Bij deze groep hoorde ook Br:. Isidoor Van Doosselaere, die zijn naam op de protestbrief liet volgen door de aanduiding "Voorzittend Meester van de vrijmetselaarsloge Marnix van Sint Aldegonde".

Keren wij nu terug naar de activisten, van wie er met zekerheid, zeven bekend staan als vrijmetselaar. Het zijn de reeds genoemde Raf Verhulst, Leo Augusteyns, Walter Weyler (niet te verwarren met Karel Weyler), Pieter Tack, Leo Meert, Jos Tijck en Karel Quistwater, allen

leden van "Marnix". Drie onder hen waren opvallende figuren, over wie wij iets meer willen vertellen.

Raf Verhulst (1866-1941) was gedurende een aantal jaren leraar aan het Koninklijk Conservatorium te Antwerpen. Hij werd bij "Marnix" ingewijd op 7 december 1900. Samen met Br:. Nicolaas Cupérus ("Marnix") was hij medewerker aan "Het Laatste Nieuws". Later werd hij redacteur bij de oorlogskrant "Vlaamsch Nieuws" en ondertekende daarin zijn artikels met "Luc", artikels die hoofdzakelijk op het door Duitsers genspireerde activisme propageerden. Hij schreef daartoe een programma uit dat o.a. de hierna volgende punten bevatte:

1.Het decreteren van de afzetting van de regering in ballingschap.
2.De eis dat zij die een officiële betrekking bekleedden een eed van trouw zouden zweren aan de Raad van Vlaanderen.
3.Het verbannen van Kardinaal Mercier naar Wallonië of naar Rome.
4.De vervanging van het parlement door de Raad van Vlaanderen.

Volgens de Belgische regering in Le Havre was Verhulst "un activiste extrêmement dangereux... un pro-germain jusqu'au fond de l'âme". Zulke kwalificaties dienen ons niet te verwonderen, want Verhulst was de man niet om een blad voor zijn grote mond te houden. Getuige daarvan de volgende uitlatingen:
"In twee jaar heeft hij (hij bedoelde de Duitse professor Stänge) meer gedaan voor de Vlaamse soldaten als de regering sinds 1830 heeft gedaan".
of ook nog:
"Prachtig Göttingen, parel der kampen hoezeer zal Vlaanderen u erkentelijk zijn".
En tenslotte ook nog deze parel:
"Gezegend zij alle geweld dat het Vlaamse Volk zal redden voor alle eeuwen die komen".

Op 15 december 1917 ontnam de regering hem bij koninklijk besluit de Orde van Leopold, onderscheiding die hem was toegekend als verdienstelijk leraar aan het conservatorium.
In 1918 vluchtte hij naar Nederland en vandaar naar Duitsland, waar hij van 1921 tot 1931 lector aan de universiteit van Göttingen was. Hij werd bij verstek ter dood veroordeeld en kwam in 1940 terug naar ons land.
Buiten het beleven van zijn roeping als "redder van het Vlaamse volk", was Verhulst ook roman- en toneelauteur. Hij schreef o.a. de romans "Langs groene Wegen", "Quinten Matsijs" en "Reinaert de Vos", alsook de toneelstukken "Semini's Kinderen" en "Jezus van Nazareth", opgedragen aan Br:. Jan Van Rijswijck (Thémis).
Enkele weken voor zijn dood, dat was tijdens de 2de wereldoorlog, ontving hij in Aken de Rembrandtprijs voor zijn werk "Jan Coucke en Pieter Goethals". Hij stierf in 1941 en zijn grafsteen berust nu nog op de begraafplaats Schoonselhof.
Hij werd drie jaar na zijn inwijding bij "Marnix", in 1903 hulpredenaar en zijn maçonnieke carrière eindigde in 1914.

Uit heel ander hout was Leo Augusteyns (1870-1945) gesneden. Gedurende heel wat jaren was hij "Marnix" zeer toegewijd en nam hij er verscheidene functies waar. Geboren uit zeer eenvoudige ouders werd hij op zijn tiende wees en vond hij werk in een Antwerpse drukkerij. Door zelfstudie verruimde hij zijn kennis op letterkundig, sociaal en historisch gebied en op zeventienjarige leeftijd trad hij als bediende in dienst van de Commissie van Openbare Onderstand, het latere O.C.M.W. Hij stapte vrij jong in de politiek, maar hij voelde zich niet thuis bij de Franssprekende conservatieve liberalen. In 1889 trad hij toe tot de Liberale Vlaamse Bond. Twee jaar later werd hij bij "Marnix" ingewijd. Hij was er zeer actief en fel geëngageerd: in 1893 was hij hulpsecretaris, in 1894 en 95 secretaris, een jaar later hulpredenaar, van 1898 tot 1900 redenaar, van 1907 tot 1909 tweede opziener, vervolgens gedurende drie jaar eerste opziener en in 1913 aalmoezenier. Van 1899 tot 1912 was hij ononderbroken hulpafgevaardigde bij het Grootoosten van België. Br:. Augusteyns aanvaardde in februari 1913 de kandidatuur als voorzittend meester, wat hij drie jaar voordien had geweigerd. Om redenen die wij niet konden achterhalen zal echter Br:. Fons Christiaens in zijn plaats Achtbare worden. Het laatste spoor dat wij van Augusteyns vinden dateert van 25 oktober 1915, toen hij nog deelnam aan een beperkte Raad van Beheer, die plaatsvond ten huize van Br:. Isidoor Van Doosselaere. Nadien verdwijnt hij uit de vrijmetselarij.

Br:. Augusteyns was ook medeoprichter van de radicale liberale volkspartij (sociaal gerichte) "Help U Zelve". In 1906 werd hij voor die partij tot volksvertegenwoordiger verkozen. Hij ontpopte zich als antimonarchist en hij stemde op een bepaald ogenblik tegen de Civiele Lijst van de koning, terwijl hij in werkliedenkringen bijzonder populair was. Tijdens de eerste wereldoorlog was Augusteyns voorzitter van "Help u Zelve", hetgeen hem niet belet heeft tegelijk het activisme te steunen. Hij trad toe tot de nieuwe Hogeschoolbond te Gent, maar onder voorbehoud dat de bezetter zich niet met die bond zou bemoeien. Hij was bovendien gekant tegen de Raad van Vlaanderen en de zelfstandigheid van het Vlaams landsgedeelte. In 1918 werd hij aangehouden op beschuldiging van samenzwering tegen de staat en landverraad. Hij liep daarvoor drie jaar celstraf op en werd beroofd van zijn burgerrechten, wat hem ten zeerste verbitterde. De rechtbank, ook de "Bloedraad" genoemd, die Augusteyns veroordeelde werd ironisch genoeg voorgezeten door zijn logebroeder Karel Weyler. Na de eerste wereldoorlog werd hij zelfstandige boekhouder en actief in het Antwerps Vlaams Front, een Vlaamsnationale organisatie. Hij trad toe tot de amnestiebeweging, die in 1928 zal leiden tot de verkiezing van August Borms. Hij zal nochtans de onverdraagzaamheid in het Vlaamsnationalisme alsook het opkomend fascisme en het antisemitisme bestrijden. Ogenschijnlijk zou hij na de oorlog nochtans zijn zienswijze veranderen. In 1935 kwam er een volledig eerherstel en kon Leo genieten van een karig pensioen, waarvan hij later een gedeelte diende terug te betalen en meteen genoodzaakt was daartoe zijn huis te verkopen. Zijn laatste openbaar optreden dateert van 1943 toen hij tijdens een Bormshulde een toespraak hield. Totaal berooid overleed hij twee jaar later en werd begraven in Kapellen, waar hij toen woonde.

In 1986 verscheen in "Wij", het partijorgaan van de Volksunie een bijdrage over Leo Augusteyns, waarin over hem het volgende wordt beweerd:

"Hij was geen strateeg, wel een uitzonderlijk eerlijk man. Gevoed door vrijmetselarij en verlichtingsidealen heeft hij een merkwaardig relevante en samenhangende draad door zijn leven geweven".

De derde van het opmerkelijk activistendriemanschap was Walter Weyler, die pas later, in 1932 bij "Marnix" zal worden ingewijd. Het feit dat hij als activist een straf had opgelopen heeft dus niet belet dat hij in onze werkplaats werd aanvaard. Uit de verslagen leren wij dat Weyler "toneelkunstenaar" was en meer bepaald violist, waarschijnlijk verbonden aan de Antwerpse opera en mogelijk ook aan het conservatorium.

Verder vernemen wij niet veel over hem, tenzij dat hij een neef was van onze Br:. Karel Weyler, actief lid van Marnix, en dat hij lef had, getuige een brief die hij als Gezel de 8ste mei 1933 richtte aan Br:. Peremans, waarvan wij de inhoud in extenso weergeven:

"Achtbare Meester Peremans,

Het zal u misschien eenigszins roekeloos schijnen hetgeen ik u ga voorstellen. Het is de gewoonte, als eene natie een zeer verheugend feest viert, dat het hoofd ervan amnestie verleent aan zekere veroordeelden.
Daar het G.O. van België zich in zulk geval bevindt, bij het vieren van z'n honderdjarig bestaan, scheen het me toe dat men misschien maçonniek werk verrichten zou, indien men voor de ene of de andere daad, waarover ze al lang berouw gevoelen of die ze bedreven in een oogenblik van gemis aan zelfbeheersing. Het zou natuurlijk een eerste vereiste zijn dat het latere leven dezer BBB:. blijk heeft gegeven van oprechtheid, van eerlijkheid, van getrouwheid aan onze principepen. Zouden ook in aanmerking kunnen genomen worden diegenen die steeds diensten zouden bewezen hebben aan de menscheid of aan maçons, niettegenstaande hunne uitsluiting. Men zou elk geval afzonderlijk moeten onderzoeken en nagaan of het private en moreele leven dezer menschen nog in verhouding is met de maçonnieke voorschriften. Ik ben overtuigd dat er zulke gevallen zijn. Ik denk in de eerste plaats aan zulke BBB:. die geschrapt werden wegens veroordeling voor <u>activisme</u>. Ik geloof wel dat zulke gevallen zich hebben voorgedaan, tenzij men mij destijds verkeerd ingelicht had. Er zijn ook nog andere gevallen die men misschien opnieuw zou kunnen onderzoeken en waar men misschien bij deze gelegenheid genade zou kunnen schenken. Ik weet niet of reeds een voorstel in dien zin gedaan werd, zooniet verontschuldig ik me dat ik niet de eerste ben. Ik weet ook niet of m'n voorstel niet in tegenstrijdigheid is met de reglementen onzer Orde, maar ik geloof dat <u>vergeven</u> of <u>genade schenken</u> of <u>amnestie verlenen</u> niet anders dan zeer menselijk zijn. Ik dien dit voorstel schriftelijk in omdat wij geene zittingen meer hebben. Misschien indien u het de moeite waard acht, en dat is m'n innigste hoop, kan men het in de bestuurszitting onderzoeken. (Ik denk dat er nog wel bestuursvergaderingen gehouden worden).
Desnoods wil ik het, mondeling, aldaar komen verdedigen. Ik verontschuldig mij voor m'n roekloosheid, dat ik als gez. durf een voorstel van dien aard en van zulk belang in te

dienen. Ik verontschuldig me indien het geene kans op slagen bezit, en ik hoop dat er misschien wel middel gevonden zal worden om het te verwezenlijken.
Erop rekenende dat m'n voorstel, dat berust op een gevoel van verdraagzaamheid niet nutteloos zal geweest zijn, bied ik u, Achtbare Meester Peremans, mijne zeer br:. en eerbiedige groeten aan.".

Deze brief werd op 30 juni 1933 aan het bestuur van "Marnix" voorgelegd, dat besliste het Grootoosten voor te stellen amnestie te verlenen aan BBr:. die om politieke of om andere redenen uit de Vrijmetselarij werden gesloten. Op 13 oktober deelde Br:. Peremans aan Br:. Weyler mee dat tegen de genoemde beslissingen van het G.O.B. geen beroep mogelijk bleek en dat "Marnix" zich daarbij moest neerleggen.

Uit het voorgaande blijkt het zeer duidelijk dat men bij "Marnix" niet zo zwaar heeft getild aan activisten uit eigen rangen. Na de oorlog vaardigde het Grootoosten onderrichtingen uit waarbij de loges hun leden activisten in beschuldiging moesten stellen.

Deze zaak werd bij "Marnix" ten berde gebracht tijdens de vergadering van de Raad van Beheer van 19 december 1918. Uit het verslag blijkt dat onze voorgangers een aarzelend, zeer traag en vooral gematigd gevolg gaven aan het verzoek van de Obediëntie, vermits wij erin lezen dat een inbeschuldigingstelling slechts mogelijk was voor Br:. Jos Tijck, "daar Br:. Leo Augusteyns nog in de gevangenis is en de BBr:. Verhulst, Tack en Meert naar het buitenland gevlucht zijn".

Vermelden wij terloops dat Dr. Pieter Tack de eerste voorzitter was van de Raad van Vlaanderen, maar zoals Leo Augusteyns verder geen deel uitmaakte van een bepaalde Vlaamse partij of groep, terwijl Leo Meert medeleider was van de "Zelfstandige Vlaamse Groep", later de "Unionisten" genoemd, die streefden naar een unie van een zelfstandig Vlaanderen met Wallonië.
Pas op 18 februari 1919 ging "Marnix" over tot een "inbeschuldigingstelling van eenige BBr:. voor vaderlandse feiten". Het verslag meldt echter niet over wie het gaat. Een verslag van 28 november daarna verklaart laconiek "De Voorzittend Meester meldt dat de Plank van inbeschuldigingstelling van zes BBr:. naar het Groot-Oosten verzonden is".

Het laatste wat wij vernemen over de activisten komt uit een verslag van de vergadering van de Raad van Beheer van 23 februari 1920. Daarin lezen wij het volgende:

"Ons werd nogmaals het verwijt gedaan dat Marnix niet gansch haren plicht zou gedaan hebben inzake afkeuring en bestraffing van het activisme en dat wij de namen van de BBr:. die in beschuldiging werden gesteld niet meegedeeld hebben. De afgevaardigden der zusterloge Les Amis du Commerce et la Persévérance Réunis beweerden ook dat de Werkplaats zeker de uitsluiting of bestraffing had moeten uitspreken en ze niet aan het maçonniek gerecht, ingesteld door het Grootoosten moest onderwerpen".

En verder:

"Als besluit zegt Br:. Penningmeester dat de drie Lichten onzer werkplaats de belangen onzer Achtbare Loge op eene schitterende en afdoende wijze verdedigd hebben. De Voorz. Meester bevestigt de uitleggingen van Br:. Adriaensens en bewijst met de plank van het Grootoosten in de hand dat wij ons volkomen en getrouw gedragen hebben aan de ons voorgeschreven onderrichtingen".

Wij kunnen ons echter niet van de indruk ontdoen dat "Marnix" zich dichter aan de zijde van haar activisten dan aan deze van het Grootoosten heeft geschaard.

Wanneer juist Raf Verhulst van de ledenlijst werd geschrapt of Leo Augusteyns het is afgestapt weten wij niet, vermits wij niet meer beschikken over ledenbestanden die ver genoeg in de tijd teruggaan.

Om het hoofdstuk over het activisme in de context van de Vlaamse Beweging af te ronden, menen wij te mogen besluiten dat de activisten of zij nu dachten dat de bezetter uit loutere sympathie aan de zelfstandigheid van Vlaanderen zou mee helpen dan wel dat de Duitse belangen parallel liepen, zij zich in ieder geval vergisten. Zij dachten de Duitse aanwezigheid te kunnen aangrijpen en zelfs op te gaan in hun Keizerrijk, om de Vlaamse zaak beter en sneller te dienen. In werkelijkheid zijn zij door de Duitsers gebruikt en belazerd en hebben zij zich de haat van een deel van de bevolking, de Vlamingen incluis, op de hals gehaald. Sommigen hebben daaruit echter geen lessen getrokken en zijn in hetzelfde euvel hervallen zoals wij later zullen zien.

Het INTERBELLUM en de TWEEDE WERELDOORLOG

Tijdens het interbellum zal de Vlaamse kwestie het politieke leven meer en meer beheersen. Al in 1917 werd in een open brief aan koning Albert, geëist dat geen vervolgingen zouden worden ingesteld tegen de leden van de Raad van Vlaanderen en tegen de stichters van de von Bissing-universiteit. Men beriep zich op het zelfbeschikkingsrecht der volkeren. Gedemobiliseerde militairen sloten aan bij het Verbond der Vlaamse Oudstrijders, dat in 1919 een belangrijke rol speelde in de vorming van de Frontpartij. Het verbond ageerde als een pressiegroep en riep aldus de IJzerbedevaarten in het leven. Het eiste amnestie en de vernederlandsing van de Gentse universiteit, die nadat de professoren-activisten waren afgezet in de kortste keren opnieuw verfranst was. Toen deze en andere eisen niet werden ingewilligd ontstond ontgoocheling, ongeduld en een rechts, anti-Belgisch, anti-democratisch nationalisme, vooral gedragen door de middenstand en de kleine burgerij. Dit soort nationalisme zal dan ook meer en meer de Vlaamse Beweging gaan overheersen en monopoliseren.

Gematigde katholieken en een meerderheid Antwerpse socialisten konden zich scharen achter een minimumprogramma opgesteld voor de vernederlandsing van het openbaar leven in Vlaanderen. Deze beweging, waarvan de protagonisten de minimalisten werden genoemd in tegenstelling tot de maximalisten, werd gesteund door o.a. de BBr:. Julius Hoste, Camille Huysmans en Louis Franck.

De Frontpartij, gegroeid aan het front in de loopgraven langsheen de IJzer, streefde naar federalisme, de ontbinding van de Belgische staat en sommigen verhieven hun stem voor aansluiting bij Nederland. De nieuwe partij bleef echter zwak, hoewel zij 5 zetels in de Kamer behaalden tijdens de verkiezingen van 1919.

Een rechtse strekking, onder leiding van Joris Van Severen, won vooral veld in West-Vlaanderen. De traagheid waarmee de vervlaamsing voortschreed droeg bij tot het succes van de Vlaamsnationalisten, met als orgelpunt de verkiezing in 1928 van August Borms, die nog in de gevangenis vertoefde en met een overweldigend stemmenaantal rechtstreeks in het Parlement werd "gestemd". Vanaf het daarop volgend jaar zal de regering bepaalde initiatieven nemen om de taalkwestie op te lossen, o.a. voor de vernederlandsing van de Gentse universiteit, waarover op 5 april 1930 een wet werd gestemd. Nochtans zien wij dat de verfransing van Brussel en de randgemeenten met rasse schreden vooruitgang boekte en dat de taalwetten voortdurend werden overschreden, wat bijvoorbeeld de radicale acties van een Florimond Grammens verklaart. Ontgoocheling over de te trage inwilliging van de Vlaamse eisen zorgde voor het ontstaan van een zogenaamde Vlaamse Concentratie, samengesteld uit het Verbond der Oudstrijders, het Vlaams Ekonomisch Verbond, het Vlaams Nationaal Zangverbond, het Davidsfonds en andere katholieke organisaties. De opgang van het fascisme was inmiddels begonnen. Binnen de katholieke middens kwam grote verdeeldheid tot stand, omdat tot grote ongerustheid van de Kerk er ook een anti-Belgisch fascisme ontstond, een fascisme dat in Duitsland de Kerk onderwierp aan een heidense totalitaire staat.

In het bewogen jaar 1936 , gekenmerkt door hevige sociale conflicten, hadden er parlementsverkiezingen plaats en behaalde het Franstalige Rex 21 zetels en het Vlaams Nationaal Verbond 16 zetels. Het daarop volgend jaar werd een wet gestemd waarbij alle activisten amnestie verkregen.

Intussen profileerden zich aan Vlaamstalige zijde nieuwe organisaties. In 1931 richtte de dichter en oud-activist Wies Moens, bevriend met Leo Augusteyns, het Verbond van Dietse Nationaal Solidaristen op, beter bekend als het Verdinaso. De leider ervan werd Joris Van Severen, die afstand had genomen van wat hij noemde het "romantisch flamingantisme". De beweging, financieel gesteund door de Franstalige burgerij en de adel in Vlaanderen, was niet anti-Belgisch, stond een corporatistische standensolidariteit voor en droomde van een Diets Rijk, samengesteld uit de vereniging van Vlaanderen, Wallonië en het noorden van Frankrijk, d.w.z. de historische Boergondische Nederlanden. Het Verdinaso was vooral samengesteld uit jonge intellectuelen en vormde een weliswaar klein, maar goed gedisciplineerd keurkorps, waarvan de leider in 1940 samen met vele andere verdachte Belgen werd overgeleverd aan de

Franse autoriteiten. Van Severen werd vervolgens door een dronkengevoerd Frans executiepeleton gefusilleerd. Dit feit veroorzaakte in Vlaamse middens een grote schok en enorme verontwaardiging. Na zijn dood verdween ook zijn beweging snel van het toneel en de leden ervan sloten zich ofwel aan bij Vlaamse collaborerende bewegingen, verdwenen in de neutraliteit of vervoegden zelfs het verzet.

In 1933 kwam het Vlaams Nationaal Verbond, verkort het V.N.V., tot stand. De katholieke onderwijzer Staf De Clercq, sinds 1919 volksvertegenwoordiger wat hij bleef tot 1933, nam er de leiding van en werd zonder twijfel benvloed door een pleiade Vlaamse nationalisten zoals De Tollenaere, Borginon, Romsée en de historicus en ideoloog Elias. Volgens hen moesten de politieke partijen verdwijnen en plaatsmaken voor een nationaal syndicalisme met een volmachtenregering, wat overhelde naar een fascistisch totalitarisme. De geest was er volledig anti-Belgisch en pro-Duits. Volgens de krant "De Schelde", die later werd overgenomen door "Volk en Staat", zou Staf De Clercq geldelijke steun gekregen hebben van het Duits Propagandaministerie en hebben samengewerkt met de geheime inlichtingsdienst van de Duitse Wehrmacht. De krant was antisemitisch geworden en beschouwde joden, marxisten en vrijmetselaars als "volksvreemd gespuis". Na de capitulatie van 1940 droomde De Clercq van één grote Vlaamse eenheidspartij, maar hij kreeg tegenwind zowel van de Militärverwaltung, als van de tevens vóór de oorlog gestichte culturele beweging die zich Deutsch-Vlämische Arbeitsgemeinschaft noemde, beter gekend als "DeVlag". Deze beweging werd na 1940 ingepalmd door de Algemene Vlaamse SS, die zich vooral bezig hield met vervolgingen, aanhoudingen en het bewaken van concentratiekampen, dit in tegenstelling tot de Waffen-SS, die een strijdende militaire macht vormde. "DeVlag" telde weliswaar minder leden dan het door de Militärverwaltung gesteunde en gecontroleerde V.N.V., maar genoot wel de voorkeur van de Reichsführer Heinrich Himmler, chef van de SS en van de geheime staatspolitie Gestapo. Volgens leider Jef Van de Wiele en consoorten moest Vlaanderen opgaan in het Duitse Rijk, een idee dat ook Adolf Hitler erop nahield. Buiten deze tegenstellingen die bestonden tussen het V.N.V. en "DeVlag" dient gewezen op het overwegend katholiek karakter van het V.N.V. en het feit dat de meeste leden van "DeVlag" helemaal niets hadden tegen het anti-christelijk karakter van het nazisme. Het Vlaams Nationaal Verbond bekende zich gaandeweg tot het nationaal socialisme, stichtte in Vlaanderen de Nationaal Socialistische Jeugd en recruteerde, vooral in het begin van de bezettingsperiode, leden voor de Waffen-SS. Als tegenzet riep "DeVlag" de Hitlerjeugd Vlaanderen in het leven en voerde een campagne tegen Staf De Clercq. De tweestrijd tussen beide Vlaamse collaborerende bewegingen bleef bestaan tot op het einde van de tweede wereldoorlog. Na de bevrijding vluchtte een groot aantal van hun leden naar Duitsland, waar sommigen de Vlaamse Landsleiding uit de grond stampten, een soort regering in ballingschap. Velen bleven in Duitsland achter en kregen de Duitse nationaliteit, terwijl anderen gewoon uit het gezichtsveld verdwenen zonder dat wij weten wat er verder met hen gebeurde. Zo verging het ook de drie nazicollaborateurs die "Marnix" rijk was.

De eerste is een oude bekende, een gewezen activist, namelijk Walter Weyler, bij "Marnix" in 1932 ingewijd. Hij liet er zich vlug opmerken, niet alleen door zijn pleidooi voor amnestie, waarover wij het reeds eerder hadden - hij was toen amper Gezel - maar ook om zich als strij-

dende Vlaming op te werpen zoals blijkt uit meerdere zittingsverslagen. Zo kloeg hij in 1938, na een bouwstuk opgeleverd door Br:. Edgard Blancquaert, Gents hoogleraar en mede-oprichter van "De Zwijger", met als titel "De Vlaamse Cultuurraad", wantoestanden aan op taalkundig gebied in de conservatoria van Gent en Antwerpen. In 1937 leverde Weyler zelf een bouwstuk op, met als titel "Muziekgeschiedenis", waarvan wij enkel weten dat de toenmalige redenaar wijlen Br:. René Verwimp besloot dat spreker "voor zijn streven om zijn BBr:. te verheffen op een hoger geestelijk plan" vruchtbare maçonnieke arbeid had geleverd.

Van 1936 tot 1938 vinden wij hem terug als Leider van onze Harmoniekolom, waarvan twee jaar samen met Br:. Karel Candael. Uit een aantal in ons archief bewaarde programma's van feestelijkheden blijkt dat Walter Weyler als violist zijn medewerking verleende aan concerten van onze werkplaats. Op 10 augustus 1940 stuurde hij een ontslagbrief aan de Voorz:. Meester van "Marnix", Br:. Frans Smits, waarvan wij u de inhoud niet mogen onthouden.

Antwerpen 10 augustus 1940.

Aan den Heer Frans Smits
Voorzitter van de Loge "Marnix van Sint Aldegonde"
Antwerpen
Sint Vincentiusstraat 22

Waarde Heer,

Het is U bekend dat mijne levensaanschouwing in de laatste jaren een grondige wijziging ondergaan had, waardoor het mij duidelijk werd welke desintegreerende rol de Vrijmetselarij speelde in het leven van het Vlaamsche Volk evenals in het leven van Europa. Ik heb dat nooit onder stoelen of banken gestoken, wel integendeel: in meerdere voordrachten, gedachtenwisselingen en zelfs persoonlijke gesprekken met Uzelf heb ik U daar openlijk verklaring van afgelegd. Deze houding heeft me zelfs eens een verwittiging bezorgd van Uwentwege evenals de afkeurende beoordeeling van talrijke leden.
Daarmede rekening houdend en ten overstaan van de wereldgebeurtenissen van de laatste tijden, die mij nog in mijne opvattingen gesterkt hebben, zal het U dan ook niet verwonderen, indien ik uit mijne houding de volledige consequentie trek en U thans mijn ontslag uit de Vrijmetselarij aanbied. Dit besluit, dat ik tref in alle oprechtheid en in alle zuiverheid van geweten, is onherroepelijk.
Ik beschouw mij dientengevolge vanaf heden niet meer als deeluitmakend van de Orde der Vrijmetselaars en bevrijd van alle verbintenissen die ik destijds aangegaan heb.
Aanvaard, Waarde Heer, de uitdrukking van mijne beste gevoelens.

Met de meeste hoogachting,

Walter Weyler.

Br:. Frans Smits antwoordde hem niet te weten of hij het ontslag al dan niet kon aanvaarden, gezien de Vrijmetselarij in België op dat ogenblik niet meer actief was en dat hij bijgevolg niemand of niets vertegenwoordigde. Verder dankte hij hem voor zijn inzet en geleverde arbeid ten bate van de werkplaats. In 1943 was Walter Weyler Gewestleider voor Antwerpen van "DeVlag".

Een tweede Weyler, namelijk Frans, broer van Walter, verzekeraar, werd bij "Marnix" ingewijd op 27 maart 1936. Als peters fungeerden zijn broer en Br:. Pierre Bolotine. Ook Frans schreef omstreeks hetzelfde tijdstip een soortgelijke ontslagbrief. In februari 1943 vinden wij hem terug als Waffen-SS Schütze. Zijn echtgenote Hilde de Mont, kleindochter van Pol de Mont (overleden in 1931) schonk het leven aan een "stamhouder" Fritz genoemd, naar Br:. Fritz de Mont, architect en in onze werkplaats in 1936 en '37 Bouwmeester en in 1938 tweede Opziener. Deze laatste zou in 1946 ontslag nemen.

De derde van het oorlogsdriemanschap is Gustaaf van der Loo, ook violist, in onze Verheven Geheimen ingewijd op 4 maart 1938 gepeterd door zijn schoonvader Fritz de Mont en Br:. Jef Beuckeleers, voorzitter van het Willemsfonds en groot mecenas.

Hij was dus ook gehuwd met een kleindochter van wijlen Pol de Mont. Een jaar later kwam hij tussen in de discussie na een bouwstuk, opgeleverd door Br:. Reimond Herreman van de A:. L:. "Balder" in het O:. Brussel, waarmee van der Loo volgens het verslagenboek van "Marnix" de stelling verdedigde "dat het streven naar geluk door het bezit, zelfs van herinneringen, uit den booze is. Het volledig verzaken alleen kan volgens spreker het ware geluk zijn". Hoe gelukkig moet hij wel geweest zijn tijdens de komende oorlogsjaren, toen hij als SS-Kriegsberichter in de collaboratiekrant "De Dag" in 1942 een artikel schreef, met als titel "Gehuwd, vader en toch vrijwilliger". Hij zegt daar o.a. in dat het ware doel van het huwelijk bestaat uit de voortplanting en de vervolmaking van het geslacht, dat de echtgenoot nooit eensluidend tegenover zijn vrouw verplichtingen op zich neemt, dat in de borst van elke vrijwilliger een vlam straalt die warm en mild is als het leven zelve en dat het eigen lot scheppen de taak is van de Uebermensch. Hij moet zich beslist reeds zodanig beschouwd hebben toen hij de 17de augustus 1940 zijn ontslagbrief schreef, die als volgt luidt:

Aan den Heer Frans Smits
Achtbare Meester der Vr. Loge Marnix van St.Aldegonde.

Geachte Heer,

U weet het wel, hoe mijn denken zich meer en meer in de richting der Germaansche omwenteling ontwikkelde ! Het Ideaal der Volks-Verbondenheid is het mijne geworden. Dientengevolge begrijp ik volkomen dat er in de nieuwe Staat voor geheime organisaties van welken aard ook geen plaats meer mag zijn !
Ik bid U dan ook, mijn ONTSLAG als lid van de Vrijm. Loge Marnix van St. Aldegonde te willen aanvaarden.

Aanvaard geachte Heer Smits mijn beleefde groeten.

Staf van der Loo
Harmoniestraat 76 *Antwerpen: 17 August 1940.*

Wij vernemen over het drietal niets meer vóór het einde van de oorlog. In de schets van de zitting gehouden 15de juni 1945 in de 1ste Symbolische Graad, lezen wij het volgende:

> "De Achtbare Meester geeft vervolgens lezing van het vonnis, uitgesproken in Plechtige Rechtszitting in het Eerbiedw. Middelvertrek tegen de BBr:. Walter Weyler, Staf van der Loo en Frans Weyler, die als meineedigen en onwaardigen tot uitsluiting voor eeuwig uit de Vrijmetselarij werden veroordeeld. Volgens oude gebruiken werd deze uitsluiting op symbolische wijze bekrachtigd door hun beeltenis tusschen de Kolommen te verbranden, terwijl de Achtbare Meester de traditionele ritueele woorden uitsprak".

Spijtig genoeg vinden wij nergens een spoor van die "oude gebruiken" en van de "ritueele woorden". Evenmin hebben wij een verslag kunnen vinden van de "plechtige rechtszitting". Wij hebben wel de tekst teruggevonden van de akte van inbeschuldigingstelling en van het vonnis. Ziehier in extenso de tekst van het vonnis:

"Het middenvertrek van de A.L:. Marnix van Sint Aldegonde in plechtige rechtszitting vergaderd den 15n d:. der 4em:. 5945, na kennis genomen te hebben vande klacht ingediend door den Voorz:. Meester tegen de BBr:. Walter Weyler, Staf van der Loo en Frans Weyler,
Aangezien het niet mogelijk is de beschuldigden die voortvluchtig zijn te dagvaarden;

Aangezien het belang der Orde in 't algemeen en dit der Werkplaats in het bizonder eischen dat zonder langer uitstel deze maçonnieke gerechtszaak beslecht worde,

Aangezien het ingestelde onderzoek afdoende en onwederlegbaar bewezen heeft dat de beschuldigden in de loop der oorlogsjaren toegetreden zijn als lid tot meerdere nationaal socialistische vereenigingen en instellingen, dat zij het uniform van de SS-formaties hebben gedragen en geijverd hebben voor het verspreiden der nationaal socialistische leerstelsels, welke ondermeer het recht van den sterkste huldigen, den rassenhaat prediken en de uitroeiing der maçonnieke Idealen beogen.

Aangezien zij aldus de maçonnieke grondstellingen der verdraagzaamheid, der vrijheid, gelijkheid en broederlijkheid met de voeten hebben getreden.

Aangezien de ontslagname die de drie beschuldigden in Augustus 5940 per brief aan den Voorz:. Meester onzer Loge zonden niet aanvaardbaar is en hen niet onttrekt aan het maçonnieke gerecht. Gehoord de uiteenzetting der feiten, de beschouwingen en besluiten van Broeder Redenaar, de opmerkingen der aanwezige BBr:. MMM:. en de verklaringen van den Gewezen Voorz. Meester, aangesteld van rechtswege als verdediger der beschuldigden, besluit bij geheime stemming met 66 stemmen tegen 1, dat de betichten schuldig zijn aan de hen ten laste gelegde feiten, dat zij de door hen vrijelijk aangegane maçonnieke belofte hebben geschonden en onwaardig zijn tot de Orde der Vrijmetselaars te behoren en bij geheime stemming in toepassing van art. 10 der Algemeene Statuten der Orde van Vrijmetselaars in België en van art. 117 par. 4 der Verordeningen van de A:.L:. Marnix van St. Aldegonde veroordeelt de BBr:. Walter Weyler, Staf van der Loo en Frans Weyler als meineedigen en onwaardigen tot uitsluiting aan het Grootoosten en de Loges der gemeenschap.

Aldus opgemaakt in het Middenvertrek den 15 d:. van de 4 m:. 5945".

Wij weten dat Staf van der Loo op het einde van de oorlog naar Duitsland is gevlucht, er in een opera werkte en zich nu in Zuid-Frankrijk als kunstschilder heeft teruggetrokken. Hij verkreeg de Duitse nationaliteit en is gescheiden van zijn echtgenote, een kleindochter van P. de Mont.

De gebroeders Weyler zijn met de noorderzon verdwenen. Over één van hen gaat het volgende merkwaardige verhaal, verteld door Br:. Harry Janssens van de A:. L:. "De Gulden Passer".
Zijn stiefvader, wijlen Br:. René Tyck (Marnix) was tijdens de laatste wereldoorlog commandant van de weerstandscel "Socrates" en werd in 1942 als dusdanig door de Sicherheitsdienst opgepakt. Voor ondervraging werd hij toevallig bij een van de gebroeders Weyler gebracht, die Br:. Tyck onmiddellijk " als dusdanig" herkende en erkende. Hij gaf hem 12 uur tijd om te verdwijnen. Br:. Tyck dook vervolgens onder voor de rest van de oorlogsjaren. Tijdens de bevrijdingsperiode voerde hij het bevel over een groep weerstanders die o.a. een bunker verdedigd doorleden van de Kriegsmarine, gelegen nabij het Antwerps loodswezen, moest bezetten.
Toen de belegerden zich overgaven kwam onverwacht ook de bewuste Weyler voor de dag. Br:. Tyck nam hem apart, en gaf hem ook 12 uur om te verdwijnen. De deelachtigheid in de geheimen van de Vrijmetselarij is in beide gevallen dus geen ijdel begrip geweest. Naar verluidt zou Weyler later als kolonel in Duitsland gepensioneerd zijn. Wij weten evenwel niet met zekerheid over welke van de twee Weylers het gaat. Waarschijnlijk betreft het Frans vermits Walter na de oorlog in Duitsland werd gearresteerd en in België tot een zware gevangenisstraf werd veroordeeld.

Als voorlopige conclusie stel ik enerzijds vast dat wij als vrijmetselaars er ons enerzijds mogen op beroemen mannen in onze rangen te hebben geteld die zich op een eerlijke wijze hebben ingezet voor de Vlaamse Beweging. Zo waren er van de A:. L:. "Les Elèves de Thémis" de BBr:. Max Rooses, Jan Van Rijswijck en zeker nog anderen, bij de A:. L:. "Les Amis du Commerce et la Persévérance Réunis" de BBr:. Constant Hansen, Frans De Cort, Julius de Geyter, Louis Franck en Edouard Pécher en bij de A:. L:. "Marnix van St. Aldegonde o.a. de BBr:. Pol de Mont, Camille Huysmans, Maurits Sabbe, Arthur Cornette, Nicolaas Cuperus, Karel Weyler en op een bijzondere manier een Nico Gunzburg.

Wij moeten anderzijds niet uit schaamte verzwijgen dat ook beruchte, fanatieke dwepers in onze Verheven Geheimen werden ingewijd, zoals een Pieter Tack of een Leo Meert, beiden zwaargewichten van de Raad van Vlaanderen, en een gevaarlijke Raf Verhulst of lieden zoals Staf van der Loo en de gebroeders Weyler, die tegen de principes van de Vrijmetselarij in handelden en de Vlaamse zaak uiteindelijk meer kwaad dan goed hebben gedaan.
Heeft de Belgische Vrijmetselarij als dusdanig geen rol gespeeld in het ontstaan en de ontwikkeling van de Vlaamse beweging, dan hebben toch een aantal BBr:., en niet van de minsten, een rol gespeeld in de ontvoogding van het Vlaamse volk.
Maar hoe kan het ook anders wanneer de Vrijmetselarij zich profileert als vooruitstrevend, ijvert voor de vervolmaking van de Mensheid en haar leden voorhoudt dat niets wat menselijk is aan haar mag vreemd blijven.

R. G.

BIBLIOGRAFIE

-"Aide-mémoire pour l'examen de la Question flamande et de l'Activisme"
Havre-Eclair - 1918

-Maurits BASSE : "De Vlaamsche Beweging"
Van Rysselberghe & Rombaut - Gent - 1933

-Lode COENEN: "De kleine Geschiedenis van onze Werkplaats"
A:.L:. Marnix van St.Aldegonde - 1965

-Henk Van daele: "150 Jaar Stedelijk Onderwijs te Antwerpen"
Stad Antwerpen - 1969

-"Encyclopedie van de Vlaamse Beweging"
Uitgeverij Lannoo - Tielt/Utrecht - 1973

-Els WITTE, mmv. Jan CRAEYBECKX en Alain MEYNEN.
"De politieke Geschiedenis van België"
Standaard uitg. - Antwerpen - 1990

-Daniël VANACKER: "Het Activistisch Avontuur"
Stichting Mens en Kultuur - Gent - 1991

-Frank SEBERECHTS: "Geschiedenis van DeVlag"
Perspektief Uitgaven - Gent - 1991

-Het Logearchief van de A:. L:. "Marnix van St. Aldegonde"

-Het archief van het Soev.Kap. "In Eendracht Volharden"